

N:o 91.

Af herr **A. M. Bergmark**, *om skrifvelse till Kongl. Maj:t i fråga om inrättande af ett statsdepartement för jordbruk, industri och handel.*

Af redogörelser öfver vårt lands ekonomiska utveckling finner man, huru produktionen ökas, besparingar göras och kapital bildas eller, med andra ord, huru en gynsam utveckling på alla arbetsområden eger rum.

Räknar man med medeltal — d. v. s. tänker sig de framkallade produkterna lika fördelade på hvar man — så äro ock dessa förhållanden ett uttryck för deras förbättrade ekonomiska ställning, hvilka uppbära arbetet, och glädjande är då att af dessa redogörelser taga del.

Räknar man åter icke med medeltal, så blir förhållandet helt annorlunda; erfarenheten säger då, bland annat, att samtidigt med att denna lyckliga utveckling i det stora hela eger rum, pågår en tyst men mördande ekonomisk strid, under hvilken vår kraftfullaste, mest idoga och sparsamma samhällsklass, nemligen landtmannaklassen — utan vederlag — skiljes från sin egendom.

Obekant kan icke gerna detta förhållande vara, men då jag nu går att hemställa om medel för stridens upphörande, må jag skildra den.

Frågar man:

Hurudan är landtbefolkningens ekonomiska ställning?

I hvilken riktning utvecklar den sig?

så blir svaret:

Den ekonomiska ställningen är icke god.

Sämre blir den dag för dag, och orsaken härtill är den, att från deras sida, som kunnat öfverblicka nutidens ekonomiska utveckling, har icke det blifvit gjordt, som kunnat göras för att leda landtmännens ekonomi in på för dem gynsamma banor.

Vid första påseendet synes möjligen detta som ett mindre berättigadt tal, men vid närmare betraktande blir det dock sant.

För att fullt klargöra detta måste jag gå tillbaka omkring 40 år eller till den tid då — under statsmagternas skydd — början gjordes till den sådd hvaraf vi nu skörda frukterna, eller till tiden för landtbefolkningens skuldsättning i stor skala.

Lifligt minnes ännu mången, huru hypotekslånen då gjorde sitt inträde på landsbygden, huru dessa då uppfattades, bedömdes och emottogos. Man behöfver ju icke orda härom, alldenstund detta är noga bekant. Resultatet blef emellertid att omkring 300 millioner kronor blefvo till förräntning placerade bland landtmännen.

Likaledes minnes man de enskilda bankernas entrée; huru dessa kommo för att underlätta handeln och befordra omsättningen, men bekant är ock, huru dessa, med borgenssystemet i sin tjänst, bland landtmännen till förräntning placerat många tiotal millioner kronor.

Bekant är ock, huru allmänna kassor och fonder stått landtmännen till tjänst med att mot in-teckningar lemna penningar ända derhän, att i detta nu öfver 700 millioner kronor lära vara på detta sätt till förräntning placerade.

Slutligen påminne man sig, huru 1873 en reform af statsmagterna genomfördes, den der förklarade, att vårt silfvermynt — i hvilket alla landtmännens taxeringar, värderingar, köp och låneoperationer blifvit gjorda — icke längre var något mynt och hvilken reform samtidigt ålade alla låntagare att återbetala i guld hvad de lånat i silfver — utan att kunna sörja för att detta guld fans till i motsvarande mängd eller medgifva eller föreskrifva någon rabatt å låntagarens skulder för den händelse guldets steg i värde hastigare än silfver eller andra produkter. Allt detta är bekant, men hvad man i allmänhet icke tänker på det är — hvad dessa faktorer i verkligheten innebära i fråga om landtbefolkningens ekonomiska ställning.

Landtmännen känna, att deras tryck är förfärligt, och en vanlig fråga, då landtmän tala härom, är: huru skall detta sluta?

Sammanräknar man emellertid dessa ofvannämnda skuldbelopp, betraktar man det sätt, på hvilket de förräntas och betänker, huru guldet (penningen) regelbundet stiger i värde, så är svaret lätt: nemligen att det blott är en liten tidsfråga när landtmännen äro skilda från sin egendom. Landtmännens intecknade skulder belöpa sig nemligen i runda tal:

till hypoteksbanken	275 millioner.
» allmänna och enskilda kassor	786 »
	<hr/>
	Summa 1,061 millioner.

Hvad deras skulder mot borgen till enskilda banker och kreditbolag, belöpa sig till, låter icke beräkna sig, alldenstund deröfver, såvidt känt är, icke finnas några specifika uppgifter, men skulle man kunna antaga att deras fordringar hos dessa och sparbankerna tillsammanantagna svarade mot de skulder, för hvilka de lemnat borgensförbindelser som säkerhet och dessa sålunda toge ut hvarandra, är jag viss, det man räknat liberalt och alltför liberalt.

En intecknad skuldsumma af 1,061 millioner återstår emellertid.

Beräknar man medelräntan till 5 %, så gör detta ett årligt räntebelopp af 53 millioner kronor. Sannolikt är den dock högre. Hypoteksbankens löpa i allmänhet med 6 %, visserligen med $\frac{3}{4}$ % amortering, men som dock verka som 6 %. Allmänna kassors löpa med 4,5 à 5 $\frac{1}{2}$ %. Enskilda bankens med 5 à 6, någon gång 7 à 8 %.

Lägger man härtill kapitalrabatter, förskottsränta, kostnader för inteckningsförnyelser och omsättningsprovisioner, hvilka sistnämnda utkräfvast med understundom $\frac{1}{2}$, understundom 1 %, så är man snart vid en medelränta af 5 $\frac{1}{2}$ %; å 1,061 millioner kronor gör detta ett årligt räntebelopp af 58 millioner, och härmed är tydligt att landtmännens ekonomiska ställning icke kan vara god.

Sämre blir den dag för dag. Betraktar man huru de intecknade skulderna växa med i medeltal 15 millioner kronor per år; huru de enskilda bankernas tillgodohafvande år för år blifver allt större och detta under en tid då landtbruket allt mer och mer utvecklas och skördarne dag för dag blifva allt större, så må man med skäl undra — hvadan detta fenomen? Motsatsen vore ju det naturliga.

Undrande och spörjande står ock mången inför denna gåta, — men

betraktar man verkningarna af den 1873 beslutade och genomförda myntreformen, så är förklaringen snart gifven.

Första villkoret för att penningen skall vara värdemätare är naturligtvis, att den skall finnas till i en viss mängd i förhållande till den mängd produkter den skall representera; ökas mängden produkter, måste mängden penningar ökas, om värdena skola vara konstanta.

1873 skedde dock motsatsen; samtidigt med att produkterna ökades, minskades penningemängden, och följden känna vi, nemligen ett prisfall på alla produkter.

Af erfarenhet vet ock hvarje landtman, att allt sedan den dag, då denna reform beslutades, hafva prisen å hans produkter regelbundet sjunkit ända derhän, att underpriset nu är 40 % eller — att med 180 tunnor spannmål får han nu lösa in de räntor, skatter, löner med mera hvartill förr 100 tunnor voro tillräcklige; och — hvad vill detta säga? Jo! räknar man med stora mått, så betyder detta att landtmännen härpå förlorat 400 millioner kronor på hvarje milliard af sina taxeringsvärden; räknar man med små mått, så betyder det en förlust af 4,000 kronor på hvarje gård af 10,000 kronors värde eller, med minsta mått, en förlust af värdet å 4 stackar säd å hvarje liten åker som bär 10 — eller med andra ord: å en gård af 10,000 kronors värde, som i gamla myntet belånades med 5,000 kronor, der egde då inteckningshafvaren 5,000 kronor och egaren 5,000 kronor, eller hälften hvar; nu — efter myntreformen — sedan landtmännens produkter fallit med 40 %, eger inteckningshafvaren $\frac{9}{10}$ delar och egaren $\frac{1}{10}$ del.

Då guldets (penningen) fortfarande stiger i värde och måste stiga, hvilket är detsamma som att landtmännens gårdar falla i värde och måste falla, så är det blott en liten tidsfråga, när inteckningshafvaren eger det hela och egaren noll.

Härmed är tydligt, att sämre blir landtmännens ställning dag för dag. Hvad orsaken rörer — nemligen att från deras sida som kunnat öfverblicka nutidens ekonomiska utveckling — intet blifvit gjordt, som kunnat göras för att leda landtmännens ekonomi in på för densamma gynsamma banor, så har om något dylikt intet försports.

Mycket nära till hands tycker man det borde ligga, att då statsmagterna tillstadt hypoteksbankens verksamhet och garantera dess förbindelser; då statsmagterna beviljat de enskilda bankernas oktrojer och lemnat dem borgeussystemet i händer;

då statsmagterna fastställt de allmänna kassornas reglementen och bolagsordningen, och slutligen

då statsmagterna genomfört myntreformen, tycker man det bort ligga för statsmagterna mycket nära till hands att göra några kalkyler öfver huru dessa olika institutioner skulle operera och hvad denna myntreform skulle hafva för inflytande på ett område så stort som hela den jordbrukande befolkningens ekonomi — dess vara eller icke vara såsom jordegare.

Betänker man härtill, att den jordbrukande befolkningen utgör rikets halfva folkmängd, så tycker man att detta bort vara en statsangelägenhet.

Emellertid är intet gjordt, och hvem är det nu som på detta område förer landtmännens talan? Så vidt känt är — ingen.

Man skiljer naturligen på landtbruk och landtbrukare. Det förra ledes stundeligen af olika organ in på allt bättre spår, allt större skördar aftvingas jorden, men, då de äro framkallade, tillhöra de andra — icke landtmännen. Landtbruket går framåt, men dess idkares ekonomi går tillbaka, och hvarför? Jo! därför att för denna icke finnes liksom för landtbruket, något organ som förer denna in på rätta spår.

Men finnes det något förståndigt skäl för att längre låta det gå på detta sätt? Nej, förvisso icke. Frågan är blott: finnes någon möjlighet att bringa landtmännens ekonomi i rätt ordning? Ja! Lyckligtvis finnes en sådan blott man begagnar den, och denna är, att man inom rimlig tid återbetalar hvad man lånat, innan guldets (penningen) hinner stegras derhän, att all återbetalning är otänkbar.

Enskilde, bolag, kommuner och stater — alla ha lånat pengar och alla återbetala dem, alla konvertera sina lån, då räntan faller, blott landtmännen icke.

Senast, för kort tid sedan, konverterade danska staten ett lån som löpte med $3\frac{1}{2}$ % ränta till ett motsvarande som löpte med 3 % och som säkerhet lemnades statens obligationer. Hvarför skola icke våra landtmän beredas tillfälle göra på samma sätt? Hvad är det som hindrar att en hypoteksbank, eller hvad man vill kalla den, får i uppdrag att utfärda och sälja dylika obligationer?

Icke är det säkerheter, ty första in-teckningen i jordegendomar är väl den bästa säkerhet som finnes, icke fattas sådana (möjligen, för formens skull, statens garanti) och icke fattas det pengar, — blott den ordnande och ledande handen och beslutet att så skall ske.

Tänker man sig ett sådant beslut fattadt och en sådan bankinstitution

i verksamhet, så huru olika te sig icke landtmännens utsigter före och efter detsamma?

Nu, före detta beslut löpa deras skulder med fem — sannolikt fem och en half % ränta, utan amortering, i all oändlighet (med undantag af hypoteksbankens 275 millioner).

Landtmännen med sina gårdar blott förvandlade till den yppersta förrentningsanstalt af andras penningar; en anstalt med de bästa säkerheter, som betalar de högsta räntor, men med enda utsigten för landtmännen att då guldet (penningen) ytterligare stiger i värde — icke gå i land med dessa räntor utan i stället gå från gård och grund; — och efter ett sådant beslut — om räntan då blir 3 eller $3\frac{1}{2}$ % och amorteringen 2 % — således tillsammantagne samma belopp som nu, — så vore amorteringen ren behållning och landtmännen skuldfria om 28 år efter den dag de hunnit konvertera sina lån.

Inför ett sådant faktum finnes det, så vidt jag kan se, icke något val och för landets representanter icke något försvar att icke på detta sätt bereda landtmännen tillfälle återbetala dessa penningebelopp, och detta så mycket mer som verkan af jordegarnes olyckliga ekonomi sträcker sig långt utanför deras krets, nemligen till dem, som icke ega någon jord, men äro hänvisade att lefva på densammas brukande, nemligen till jordbruksarbetarne.

Svårt må vara att säga hvilka som lidit mest: jordegarne eller deras arbetare, de som haft något att förlora och dag för dag sett sina tillgångar minska eller arbetarne, hvilka icke kunnat erhålla något arbete, all den stund ingen haft råd att betala dem. Svårt må ock vara att säga för hvilka af dessa kategorier hoppet om en dräglig utkomst först varit ute, men faktum är att af bådadera hafva 700,000 lemnat landet för att på främmande kust söka sin utkomst, sedan denna skuldsättning i stor skala begynte och denna myntreform blifvit satt i scen.

När Carl XII dog läser folkmängden i vårt land varit 400,000 människor mindre än hvad den under normala förhållanden (d. v. s. utan krig) bort vara, och man har roat sig med att konstruera en s. k. nativitetskurva, framställande luckorna i de föddas antal under de efterföljande generationer som svara mot hans regeringstid.

Ännu är denna kurva märkbar, ännu märkas luckorna i våra värnpligtiges leder under motsvarande generationer.

Hvad folkmängden nu varit, derest kraftuttömningen under dessa krig icke förekommit tror jag icke vara beräknadt, men sannolikt kan den antagas till åtminstone 2 millioner högre.

Om man nu konstruerade en nativitetskurva börjande med den tid, som omfattar ofvannämnde period för skuldsättning och myntreform, så må man fråga, huru denna skulle komma att se ut och hvilka luckor densamma skulle ange i vår folkmängds tillväxt under dagar som stunda. Tillfredsställande blefve den icke, helst om man betänker, att det just är de kraftfullaste åldersklasserna som utvandra, de som skulle bilda familjer.

Under Carl XII tid var det dock krig.

Nu, under det fredliga arbetets dagar, då för människorna, vis à vis deras tillvaro, gälla samma lagar som för växter och djur, nemligen att der existensvilkoren förefinnas i riklig mängd, der trivas de och der ökas deras antal, nu är effekten för landtbefolkningen densamma.

Man säger att missväxter eller äfventyrlusta eller bådadera äro orsakerna. Men missväxter ha vi icke i nämnvärd mån haft, hvilket synes bäst af uppgifterna öfver våra skördars belopp, och äfventyrlystet är icke landtfolket, det veta alla, som om detsamma ega kännedom.

Nutidens ekonomiska krig, orsakadt af denna ekonomi, hvilken i brist på system tvingar landtbefolkningen att lemna ifrån sig sina produkter för att anskaffa dessa allt dyrare penningar och lemna ifrån sig dessa penningar för att liqvidera dessa allt större räntebelopp, utan hopp om någon förbättring härutinnan — det är detta som utgör missväxten, det är detta hvaraf landtbefolkningen nu ruineras och decimeras. Men, som sagdt, då räddning finnes, då för landtmännen finnes samma möjlighet att ordna sin ekonomi, som alla andra begagna, nemligen att konvertera sina lån till den på penningmarknaden gällande låga räntan och derefter hastigt, innan penningvärdet hinner ytterligare stiga, amortera desamma, — finnes det då något förståndigt skäl eller något försvar för att icke bereda dem detta tillfälle? Nej, förvisso icke.

För att så skall kunna ske, fordras dock att någon får skyldighet att taga dessa och öfriga landtbruk och landtbrukare rörande frågor om hand; af sig sjelfve gå de naturligtvis icke och ej heller kunna de enskilde landtmännen, hvilka en hvar går och brukar sin gård, uppträda på den stora penningmarknaden, och der något uträtta. Hvem är det då som kan taga dylika frågor om hand? Jo! ett jordbruksdepartement.

Lika litet som man får tro att, därför att man eger många värnpligtige, därför är allt med försvaret väl bestäldt, lika litet får man tro att, därför att man eger många jordbrukare, därför är allt med ekonomien väl bestäldt, utan förhållandet är så:

att, liksom man i ena fallet måste ega ett landtförsvarsdepartement, det der kan ordna, leda och tillgodogöra de värnpligtiges försvarskrafter, om man vill militäriskt behålla fältet, så måste man i andra ega ett jordbruksdepartement, det der kan ordna, leda och tillgodogöra landtbefolkningens ekonomiska resurser — ett departement som kan och har befogenhet att föra landtmännens talan såväl vid Konungens rådsbord som i Riksdagen, som å den stora penningemarknaden — om man vill att landtmännen skola ekonomiskt behålla fältet.

Att man till den dag som är saknat ett sådant departement med sin ordnande och ledande hand har kostat landtmännen, som jag påpekat, enormt; att hädanefter sakna ett sådant kostar till sist hela landtmannaklassens ekonomiska existens.

Ehuru jag här ofvan uteslutande framhållit de skäl, som tala för inrättande af ett särskildt departement för jordbruket och dess idkare, vill jag dock betona det faktum, att de svenska hufvudnäringarne: jordbruk, industri och handel stå i ett intimt förhållande till hvarandra, och att de alla kräfvä den omvårdnad, som kan egnas dem af en målsman inför Konung och Riksdag.

Jag har sökt framhålla förhållandena i afseende på jordbruksbefolkningens ekonomiska ställning, hvilka egen erfarenhet lärt mig grundligt känna, men jag vill dermed ingalunda hafva sagt, att öfriga näringars anspråk på en centralstyrelse är oberättigade, tvärtom. Derför — på grund af hvad jag anfört och på grund af af hvad en motionär i Första Kam-maren framhållit i afseende på industrien och handelsn behof, får jag vördsamt anhålla,

att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse, som ett komplement till riksdagsskrifvelsen af den 10 april 1893, fästa Kongl. Maj:ts uppmärksamhet på, att, vid utredningen och undersökningen om statsdepartementens ombildning, äfven tages i betraktande nödvändigheten af ett statsdepartement för jordbruk, industri och handel samt att Kongl. Maj:t behagade om möjligt till 1899 års Riksdag aflåta proposition derom, innefattande

förslag till de grundlagsförändringar, som inrättandet af ett sådant departement kräfver.

Stockholm den 27 januari 1898.

A. M. Bergmark.
